

ALTAY TOPLULUKLARI

Yer ve Su Adları

АЛТАЙ ХАЛЫҚТАРЫ

Жер-су атаулары

Editörler

İlhan Şahin - Fahri Solak

Üçler Bulduk - Saadettin Yağmur Gömeç

Feridun M. Emecen - Naciye Ata Yıldız

Güljanat K. Ercilasun - Muhammed Bilal Çelik

Nergis Biray - Aymira Taşbaş

Erhan Taşbaş

TÜRK DÜNYASI BELEDİYELER BİRLİĞİ
UNION OF TURKISH WORLD MUNICIPALITIES
СОЮЗ МУНИЦИПАЛИТЕТОВ ТЮРКСКОГО МИРА

ALTAY TOPLULUKLARI

Yer ve Su Adları

АЛТАЙ ХАЛЫҚТАРЫ

Жер-су атаулары

ALTAY TOPLULUKLARI
Yer ve Su Adları

АЛТАЙ ХАЛЫҚТАРЫ
Жер-су атаулары

Editörler

İlhan Şahin - Fahri Solak
Üçler Bulduk - Saadettin Yağmur Gömeç
Feridun M. Emecen - Naciye Ata Yıldız
Güljanat K. Ercilasun - Muhammed Bilal Çelik
Nergis Biray - Aymira Taşbaş
Erhan Taşbaş

İstanbul 2025

ALTAY TOPLULUKLARI
Yer ve Su Adları

АЛТАЙ ХАЛЫҚТАРЫ
Жер-су атаулары

Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları, No: 41

ISBN: 978-605-2334-19-5

Editörler

İlhan Şahin - Fahri Solak
Üçler Bulduk - Saadettin Yağmur Gömeç
Feridun M. Emecen - Naciye Ata Yıldız
Güljanat K. Ercilasun - Muhammed Bilal Çelik
Nergis Biray - Aymira Taşbaş
Erhan Taşbaş

Kapak Tasarım

Murat Eryılmaz

İç Tasarım

İlhan Şahin

Baskı

Özlem Matbaacılık ve Rekl. Ltd. Şti.

İstanbul 2025

©

Her hakkı Türk Dünyası Belediyeler Birliği'ne aittir.
Kaynak gösterilerek iktibas yapılabilir.

TÜRK DÜNYASI BELEDİYELER BİRLİĞİ
UNION OF TURKISH WORLD MUNICIPALITIES
СОЮЗ МУНИЦИПАЛИТЕТОВ ТЮРКСКОГО МИРА

TÜRK DÜNYASI BELEDİYELER BİRLİĞİ

Merkez Efendi Mah. Merkez Efendi Konağı No: 29

Zeytinburnu 34015 İstanbul

Tel 0212 547 12 00

www.tdbb.org.tr

Kapak Fotoğrafı: Türk uygarlığının beşiği Kırgızistan'da
Tanrı Dağları ve Isık Göl'den bir görünüş

İçindekiler

<i>XI Халықаралық Алтай қауымдастығы симпозиумы:</i>	11
Ректордың құттықтау сөзі	
<i>XI. Uluslararası Altay Toplulukları Sempozyumu:</i>	13
Rektörün Açılış Konuşması	
<i>Kitabın Mutfağı</i>	15

Metot ve Yaklaşımlar

1	Yer Adlarının Tespiti ve İncelenmesi Yöntemine Dair <i>İlhan Şahin</i>	23
2	Ülke Çalışmaları için Bir Kaynak: Toponimler <i>Gulbanu Kosimova</i>	37
3	Жер аттары тарыхтын күбөсү (Кытай кыргыздарынын назарында) <i>Назгуль Турдубаева</i>	45
4	Топонимдік кеңістіктегі көне дәуір іздері (Алматы облысы бойынша) <i>Мереке Атабаева - Әүгерім Атабай</i>	53
5	Osmanlı Yer Adlarının Kaynakları <i>Ayhan Pala</i>	61
6	Timar Ruznamçe Defterlerinin Yer Adları Bakımından Öneme Dair Bazı Tespitler <i>Emine Erdoğan Özünlü</i>	69

Yerleşim ve Bölge Adları

7	İskitlerin Kalışının Kanıtı Olarak Güney Sibirya'da İran Kökenli Yer Adları <i>Vladislav Kokoulin</i>	79
8	Топонимика Тере-Хольского кожууна Республики Тыва <i>Полина Серен</i>	85
9	Kök Köl'ün Çingizli Tarihindeki Önemi <i>Saadettin Yağmur Gömeç</i>	89
10	Tabgaç Coğrafyasında Dağ ve Su Adları <i>Tuğba Gökçe Balcı</i>	101
11	Qarabağın Hidronimiyası <i>Reyhan Həbibli</i>	111
12	Termiz nomining kelib chiqishi va shaharning jahon sivilizatsiyasiga qo'shgan hissasi <i>Yulduz G'aniyeva</i>	119

13	Hatay'da İlçe ve Mahalle İsimlerinin Yeradbilim Açısından Değerlendirilmesi <i>Naciye Ata Yıldız</i>	125
14	Malatya ile Adıyaman Arasındaki Bölgede Bulunan Önemli Yer ve Su Adları <i>Faruk Söylemez</i>	137
15	Kangal'da Su Adları ve Olaylara Bağlı Yer Adlandırmaları <i>Hüseyin Cılga</i>	151
16	Doğu Karadeniz Dereleri ve Bunlar Üzerinde Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Ruslara Karşı Yürütülen Mücadele <i>Hikmet Öksüz</i>	173

Tarih

17	Тянь-Шань тоолорунун аталыш тарыхы <i>Кульжамал Джаманкулова</i>	185
18	Çin Kaynaklarına Göre Hunların Yer Adları <i>Konuralp Ercilasun</i>	195
19	Korkut Ata'nın Sir Derya Boylarındaki İzleri <i>Üçler Bulduk</i>	203
20	Köyün Adı Var: Kırsal Yerleşim İsimlerinden Türklerin Anadolu İskanını Çözümlemek (XV ve XVI. Yüzyıl Konya Örneği) <i>Alaattin Aköz</i>	211
21	Osmanlı Döneminde Macaristan'daki Yer İsimlerine Bir Örnek: Berkigât <i>Sándor Papp</i>	235
22	Osmanlı Devleti'nde "Çingene" İsmi ile Anılan Yerler <i>Emine Dingaç</i>	249
23	Konya Kadı Sicillerinde Adı Geçen Su Değirmenleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler (1650-1750) <i>Hüseyin Muşmal</i>	267
24	Osmanlı Anadolu'sunda Kalıcı Muhacir Yerleşimlerinin Teşkilî ve İsimlendirilmesi (1888-1898) <i>Özlem Başarır</i>	289
25	İttihat ve Terakî'nin Yer Adlarını Değiştirme Politikasının Sivas Vilayetine Etkisi <i>Kemalettin Kuzucu</i>	309
26	Anadolu Topraklarında Cumhuriyet Sonrası Yer İsimleri Değişiklikleri <i>Mehmet Hakan Özçelik</i>	335

Mitoloji, Folklor ve Destanlar

27	Yer-Su Adları ve Türk Mitolojisi ve Sanatı <i>Yaşar Çoruhlu</i>	351
28	Лақай фольклоры мен этникалық тарихтың өзара байланысы <i>Насриддин Назаров</i>	375
29	“Манас” эпосунда жер-суу аттарынын берилиши <i>Динара Асакеева</i>	379
30	“Манас” эпосундагы өң, түстү билдирген жер-суу аттарынын маанилик өзгөчөлүгү <i>Жеңишгүл Абдырасулова</i>	387
31	«Манас» эпосундагы жер-суу аттары («Манас» эпосунун сюжеттик-тематикалык көрсөткүчүнүн негизинде) <i>Калия Кулалиева</i>	403
32	Қазақ фольклорындағы топонимикалық аңыз <i>Пакизат Теңізбайқызы Әуесбаева</i>	411
33	Кыргыз жана алтай элдеринин эпосторунда жер-суу аттарынын колдонулушу жана алардын лексика-семантикалык маанилери <i>Гүлайым Урусова</i>	421
34	Köroğlu-Goroğlu Destanlarında Epik Mekan Çenlibel <i>Aynur İbrahimova</i>	429
35	Кенже эпостордогу географиялык атоолор <i>Роза Коңурбаева - Альбина Райым кызы</i>	437

Dil ve Anlam

36	Mikrotoponimlerin Onomastik Birimler Arasında Yeri ve Özellikleri (Karabağ Bölgesi Materyalleri Temelinde) <i>Ayşen İsmayilli</i>	451
37	Аймақтық биотопонимдердің ерекшеліктері <i>Сауле Иманбердиева - Меруерт Егенберді</i>	459
38	Қазақстандағы жер-су атауларының тілдік құпиясы <i>Азиза Қарибаева - Шолтан Қудьярова</i>	471
39	А. Янушкевич жазбаларындағы қазақтың жер-су атауларының тарихи-лингвистикалық сипаты <i>Ханшайым Қарабаева</i>	479
40	Словообразовательное гнездо с вершиной “suw” в современном туркменском языке: общая характеристика (Бишкек шаары мисалында) <i>Алтынджемал Непесова</i>	487

41	Түркі тілдеріндегі жер-су атауларының танымдық қызметі мен семантикасы <i>Қасым Балқия</i>	493
42	«Сары» деген сөз составында болгон топонимдердин мааниси <i>Жазгүл Жакакова</i>	503
43	М. Тынышпаевтың, қазақ ономастикасы (топонимдері) жайлы лингвистикалық тұжырымдары <i>Шапағат Жалмаханов - Марина Маретбаева</i>	509
44	Organ Adlaryyla Kurulan Yer Adlary Üzerine Değerlendirmeler (Türkiye ve Kazakistan Yer Adlary Üzerinde) <i>Nergis Biray</i>	515

Söz Varlığı

45	М. Қашқари еңбегіндегі жер-су атауларының семантикасы <i>Раушангүл Авакова</i>	537
46	Тәпә (tepe / tepik / töbe / tübe) lekseminin tarixi semantikasы vә toponimlerde istifadesi <i>Afaq Mәттәdova</i>	545
47	Алтай жана кыргыз тилдеринин жер-суу аталыштарындагы окшоштуктар (диахрондук жана синхрондук талдоо) <i>Зина Исмаилова</i>	555
48	Тарихи фразеологизмдердегі жер-су атаулары <i>Гүлдархан Смағұлова</i>	563
49	Қазақ топонимдерінің көне түркілік қабаты <i>Мағрина Ескеева</i>	575
50	Кыргызстандын жана Алтай республикасынын топонимдериндегі окшоштуктар жана өзгөчөлүктөр <i>Авдинаби Кадыров</i>	583
51	Кыргызстандагы топонимдердин түрк тилдериндегі окшоштугу жана этимологиясы (Кыргыз тилинин Аксы говорунын мисалында) <i>Гүлайым Базаралиева</i>	591
52	Кыргызстандагы Монгол номендери <i>Жеңишбек Дүйшеев - Таттыбу Абакирова</i>	601

Edebiyat

53	Magtymgulynyň şygrylarynda deňiz, derýa we dag atlary <i>Tagandurdy Bekjāýew</i>	609
----	---	-----

54	Кыргыз поэзиясындагы жер-суу аттары <i>Нурниса Мырзабаева</i>	619
55	Илияс Жансүгіровтің «Жетісу суреттері» өленіндегі су суреті <i>Раушан Курмангалиева</i>	629
56	Молдо Нияз акындын санаттарындагы топонимия маселеси <i>Айман Акынбекова - Сапаргүл Наралиева</i>	641
57	Bir İlham Kaynağı Olarak Kılıçözü Çayı'nın Kırşehirli Şairlerin Şiirlerine Yansıması <i>Erol Ülgen</i>	647

Kültür ve Kimlik

58	Этнокультурные традиции тюркских народов: вопросы сохранения языка и литературы и их трансляции <i>Али Турдугулов</i>	667
59	Жер, суу жана тоо аталыштарындагы кыргыз дүйнөтаанымынын чагылышы <i>Венера Туратбек кызы</i>	673
60	Жер-суу аттары – чындыкты чагылдырган лингвистикалык аргумент <i>Толгонай Сыдыкова</i>	679
61	Toponyms Formed on the Basis of the Abdal and Tuba Tribes <i>Husniyya Chobanova</i>	693
62	Жер-суу арттарының тарихи мәнін ұрпақ тәрбиесінде пайдаланудың мүмкіндіктері <i>Калипа Атемова - Эльмира Зултыхарова</i> <i>- Гүлзада Атемова</i>	703
63	Kimlik ve Kültür Sosyolojisi Bağlamında Denizli'de Kentsel Yerleşim Süreci ve Mahalle Adlarına İlişkin Bir Değerlendirme <i>Türkan Erdoğan</i>	711

İnanç ve Semboller

64	Türk Boylarında İnançlara, Renklere ve Sayılara Bağlı Yer ve Su Adları <i>Fikret Türkmen - Janagül Sametova</i>	745
65	Ыйык саналган жер, суу аттарынын аталышы, мистикалык сырлары боюнча эссе жазуу аркылуу тил үйрөтүү <i>Сааткан Наркулова</i>	753
66	Anadolu'da Süfi Gruplara Dair İzler: Etyemezler ve Etyemez İsimli Köyler <i>Sadullah Gülten</i>	765

67	Қазақ, Тува және Хакас тілдеріндегі түс атауларымен байланысты топонимдер
<i>Гүлвира Дарменова</i>	781
68	Konya Şer'ıye Sicillerinde Geçen Yer Adlarında Renklerin Kullanımına Dair Bazı Tespitler (17-18. Yüzyıllar)
<i>Cemal Çetin</i>	795

Çevre ve Toplum

69	Yer Adlarının Konmasında Topoğrafyanın Etkisi: 16. Yüzyıl Konya, Aksaray ve Ereğli Kazaları Örneği
<i>Doğan Yörük</i>	809
70	Жер-суу аттарында жергиликтүү флоранын чагылышы (Түштүк Кыргызстандын мисалында)
<i>Уланбек Нажимидинов - Гүлбарчын Ормошова</i>	825
71	Кыргызстандын топонимдеринин этноэкологиялык өзгөчөлүктөрү
<i>Алаида Тайлакова - Нурида Марасулова</i>	831
72	Кыргызстандагы көлдөрдүн аталыш тарыхынын этнотуризмди илгерилетүүдөгү ролу
<i>Роза Токсоналиева</i>	841
73	Цивилизациялардын тарыхый кесилиши катары топонимдерди изилдөөдөгү тилдик өзгөчөлүктөр жана педагогикалык аспектилер
<i>Жылдыз Омурзакова - Мира Мураталиева</i>	853

XI Халықаралық Алтай қауымдастығы симпозиумы: Ректордың құттықтау сөзі

Құрметті зиялы қауым, қадірлі қонақтар, ізденімпаз ғалымдар мен ұстаздар және симпозиумға қатысушылар!

Бүгінгі Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінде өткізіліп отырған «XI Халықаралық Алтай қауымдастығы симпозиумы. Алтай халықтарының жер-су атаулары» симпозиумның салтанатты ашылу рәсіміне қош келдіңіздер!

Халықаралық Алтай қауымдастығы симпозиумы өзінің қайнар көзін 2009 жылдан бастап, желісін үзбей, жүйелі түрде жыл сайын өткізіліп келеді. Дегенмен, биылғы симпозиумның алтайлық кезеңнен бастау алатын түркі топырағы – Қазақ жерінде өткізілуі айтулы оқиғамен тұспа-тұс келіп отыр. Ол әлемдік саяси жүйенің біртұтас бөлігінен орын алып, өзіндік даму жолына түскен Түркілік Одақтың құрылуымен тікелей байланысты, ең алдымен түркітөктес елдер үшін жаңа бетбұрыс сәтіндегі ең алғашқы салтанатты жиынмен құттықтағым келеді.

Биылғы симпозиумға әлемнің түпкір-түпкірінен 200-ден астам алтайтанушы ғалымдар, атап айтсақ: Қазақстан, Қырғызстан, Түркия, Өзбекстан, Әзірбайжан, Ресей Федерациясы, Түркменстан, Үндістан, Жапония, Мажарстан, Польша, Тайван елдерінен ғалым әріптестеріміз қатысып отыр. Бұл дегеніміз Алтайтану саласындағы жаһандық ынтымақтастықтың жоғары деңгейде дамығанын көрсетеді.

Бүгінгі баяндамалар Алтай дәуірінен бүгінгі күнге дейінгі жер-су атаулары негізінде ортақ мәдени жадымыздың іздерін ғылыми тұрғыда зерделеуді мақсат етеді. Жер атаулары – ұлттың тарихи және географиялық келбетін айқындайтын басты мәдени индикаторлардың бірі десек болады. Осыған байланысты, симпозиум аясында топонимика, этногенез, тарихи тілдік өзгерістер, ономастикалық мәліметтер мен Алтай халықтарының мәдени өзара ықпалдастығы мәселелері кешенді түрде талқыланатын болады.

Алтай теориясы, Алтай этногенезі мен Алтайлық мәдени жады секілді ұғымдар тек түркітану үшін ғана емес, жалпы гуманитарлық ғылымдар үшін де айрықша маңызға ие. Алтай тектес халықтардың көне дәуірлерден қазіргі заманға дейінгі даму жолын терең ұғынып-зерделеу – өткенді танып-білуге ғана емес, келешекті болжауға да мүмкіндік береді.

Құрметті әріптестер,

Аталған ғылыми іс-шара тек баяндамалар мен ғылыми хабарламалар шеңберімен шектелмей, сонымен қатар академиялық ынтымақ-

тастықты дамытуға, ортақ жобаларға негіз қалауға және жас зерттеушілерге бағыт-бағдар беруге мүмкіндік беретін маңызды платформаға айналады. Симпозиум соңында жарық көретін баяндамалар жинағы Алтайтану, түркітану, моңғолтану және маньчжур-тунгус зерттеулері секілді салалардағы жаңа ғылыми тәсілдерді қамтитын құнды академиялық дереккөз болмақ.

Осы тұрғыда Алтайды өзек еткен өркениет кешенін әлемдік ғылыми айналымда кеңінен танытуға ықпал ететін бұл симпозиумның пәнаралық ынтымақтастықты нығайтуға, жаңа әрі тың идеялардың туындауына жол ашатынына сонымен қатар жас зерттеушілер үшін шабыт көзі боларына, таным көкжиегінің кеңеюіне серпін болатынына кәміл сенемін.

Сөзімді қорытындылай келе, симпозиумның ұйымдастырылуына атсалысқан барлық мекемелерге, ғылыми кеңес мүшелеріне, ұйымдастыру тобына және өз үлесін қосқан барша ғалымдарға шыннайы алғысымды білдіремін. Баяндама жинағына енген әрбір мақала – өзінің ғылыми құндылығымен ерекшеленеді. Бұл жинақ ғылым жолындағы мамандарға әрі осы тақырыпқа қызығушылық танытқан барша оқырманға пайдалы болады деген үміттемін.

Симпозиумымыз құтты әрі жалғасты болуына тілектеспін!

**Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Басқарма Төрағасы - Ректоры
ф.ғ.д., профессор Түймебаев Жансейіт Қансейітұлы**

XI. Uluslararası Altay Toplulukları Sempozyumu: Rektörün Açılış Konuşması

Saygıdeğer bilim insanları, değerli meslektaşlarım, kıymetli konuklar ve sempozyum katılımcıları!

Sizleri, El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi'nde düzenlenen "XI. Uluslararası Altay Topluluğu Sempozyumu: Altay Halklarının Yer-Su Adları" başlıklı bu seçkin bilimsel etkinliğin açılışında içtenlikle selamlıyorum. Hoş geldiniz, şeref verdiniz.

Uluslararası Altay Topluluğu Sempozyumu, 2009 yılından bu yana kesintisiz olarak her yıl düzenlenen, köklü ve gelenekselleşmiş bir bilimsel etkinliktir. Bu yıl sempozyumumuzun, Altay döneminin tarihi toprakları olan Kazakistan'da gerçekleştirilmesi bizler için ayrı bir anlam arz etmektedir. Zira bu durum yalnızca akademik değil, aynı zamanda sosyo-politik açıdan da önemli değere sahiptir. Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurulmasıyla başlayan yeni dönemde, Altay kökenli halkların bilimsel iş birliği daha da önem kazanmıştır.

Bu yılki sempozyuma Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye, Özbekistan, Azerbaycan, Rusya Federasyonu, Türkmenistan, Hindistan, Japonya, Macaristan, Polonya ve Tayvan gibi ülkelerden 200'ü aşkın araştırmacı ve bilim insanı katılmıştır. Bu katılım, Altayistik alanındaki küresel iş birliğinin ne derece güçlü olduğunu göstermektedir.

Bugünkü oturumlarımız, Altay döneminden günümüze kadar uzanan yer-su adları üzerinden ortak kültürel hafızamızın izlerini sürmeyi amaçlamaktadır. Yer adları, bir milletin tarihî ve coğrafi kimliğini yansıtan en temel kültürel göstergelerden biridir. Bu bağlamda, sempozyumumuzda toponimi, etnogenezi, tarihî dil değişimleri, onomastik veriler ve Altay halklarının kültürel etkileşimleri gibi konular çeşitli açılardan ele alınacaktır.

Altay hipotezi, Altay etnogenezi ve Altay hafızası gibi kavramlar yalnızca Türkoloji için değil, genel beşerî bilimler açısından da büyük önem taşımaktadır. Altay kökenli halkların geçmişten günümüze uzanan serüvenini anlamak, hem geçmişini hem de geleceği aydınlatacaktır.

Değerli meslektaşlarım,

Bu bilimsel etkinlik, yalnızca sunum ve bildirilerle sınırlı kalmayacak; aynı zamanda akademik iş birliklerini geliştirme, ortak projelere zemin hazırlama ve genç araştırmacılara rehberlik etme açısından da önemli bir işlev üstlenecektir. Sempozyum sonunda yayımlanacak bildiri kitabı ise Altayistik, Türkoloji, Mongolistik, Mançu-Tunguz araştırmaları gibi alanlarda yeni bilimsel yaklaşımları içeren önemli bir kaynak olacaktır.

Bu bağlamda, Altay merkezli medeniyet kompleksinin dünya bilim literatüründe daha görünür hâle gelmesini sağlayacak olan bu sempozyu-

mun; disiplinlerarası iş birliğini teşvik edeceğine, yeni fikirlerin doğmasına öncülük edeceğine ve özellikle genç araştırmacılar için ilham kaynağı olacağına yürekten inanıyorum.

Sözlerime son verirken, sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen tüm kurumlara, bilim kuruluna, organizasyon ekibine ve katkı sunan tüm bilim insanlarına içten teşekkürlerimi sunuyorum. Bildiri kitabında yer alan her çalışma büyük kıymet taşımaktadır. İlim insanlarına ve ilgi çeken herkese faydalı olmasını dilerim.

Sempozyumumuz hayırlı ve uğurlu olsun.

El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Janseyit Kanseyituli TŪYMEBAYEV

Kitabın Mutfağı

İnsan-tabiat ve kültür ilişkisi bağlamında sosyal bilimlerin bugün üzerinde önemle durduğu konulardan biri de toponimidir. Eski Yunanca “tópos” (yer) ve “ónoma” (ad) kelimelerinden oluşan toponimi terimi yer adlarını ifade eder. Yer adlarını inceleyen bu bilim dalı, Türkçede “yerad-bilim” olarak da adlandırılmaktadır. Toponimi, genel anlamda dil biliminin bir kolu ve özel adları inceleyen onomastik alanının bir alt dalı olarak gözükmekle birlikte, arkeoloji, tarih, sanat tarihi, coğrafya, folklor, antropoloji, sosyoloji, botanik, jeoloji gibi bir çok farklı disiplini de yakından ilgilendirmektedir. Bu bakımdan tarihsel süreç içerisinde insanlar tarafından verilmiş ve kuşaktan kuşağa aktarılarak insanlığın ortak kültürel mirası haline gelmiş yer adlarının, coğrafyanın keşfi, insanların yayılması, göçleri ve yeni mekânlara yerleşmeleriyle birlikte hızla çeşitlendiği söylenebilir. Bu bağlamda, Avrasya coğrafyasına geniş ölçüde yayılan ve bölgenin şekillenmesinde önemli rol oynayan Altay halklarının yaşadıkları yerlerdeki yer ve su adları üzerine yapılacak araştırmalar, büyük bir bilimsel değer taşımaktadır.

Bu hususlar çerçevesinde Altay halklarında yer ve su adları, 4-7 Temmuz 2023 tarihleri arasında Kazakistan’ın Almatı şehrinde, Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi (Al-Farabi atındagı Kazak ulttyq universiteti) ev sahipliğinde düzenlenen **XI. Uluslararası Altay Toplulukları Sempozyumu**’nun ana konusunu teşkil etmiştir.

Sempozyumun en önemli özelliği, yer ve su adlarının disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınarak incelenmiş olmasıdır. Elinizdeki kitap, söz konusu sempozyumda sunulan ve daha sonra sempozyum sekreteryasına ulaştırılan bildirilerin tam metinlerini içermektedir. Bu bağlamda, bildiriler on ana başlık altında değerlendirilmiştir.

Kitaptaki makaleler, makale sahiplerinin sunum dili olan Türkçe, Kazakça, Kırgızca, Özbekçe, Türkmençe, Azerbaycan Türkçesi, Rusça ve İngilizcedir. Makalelerden daha geniş bir çevrenin istifade edebilmesi için her makalenin başında İngilizce bir özet yer almaktadır. Editörler, yazarların ifadelerine gerekli olmadıkça müdahalede bulunmamıştır. Bu nedenle, makalelerde yer alan görüş ve yorumlar yalnızca yazarların sorumluluğundadır.

Konu ve muhteva dikkate alınarak kabaca sınıflandırılan kitaptaki makalelerin ilk bölümünü tarihsel sıraya göre kaynaklarda yer alan çalışmalar oluşturmaktadır.

Bunlardan ilk olarak İlhan Şahin’in makalesi, yer adlarının hem dil, tarih ve lengüistik bağlamda hem de tarihî süreç içinde toplumların ortak ürünü ve kimlik göstergesi olarak değerlendirilmesini, ayrıca bu adların

tespiti ve incelenme yöntemlerini içerir. Bunu takiben, Gulbanu Kasımova, ülke araştırmalarında bir kaynak olarak Kazak topraklarındaki yer ve su adlarının eski biçimlerinin etimolojik açıdan incelenmesi; Nazgül Turdubaeva, Çin'in Kızıl Suu Kırgız Özerk Bölgesi'nde yaklaşık 180 bin kişinin yaşadığı Kırgız halkına ait yer adlarının araştırılması; Mereke Atabaeva ve Aygerim Atabai, Kazak topraklarında büyük bir bilgi ve enformasyon zenginliği barındıran yer-su adları sisteminin en eski katmanı olan kadim Türk katmanı; Ayhan Pala, imparatorluk zihniyeti taşıyan Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu coğrafyalarda mevcut benimsediği kültürel unsurlar ve yeni yerleşim yerlerine verilen Orta Asya kökenli Türkçe adlar; Emine Erdoğan Özönlü ise Timar ruzmançe defterlerinin yerleşim yerleri ve çeşitli mevki adlarının tespiti bakımından taşıdığı önem üzerine yoğunlaşır.

Yerleşim ve bölge adlarına dayalı adlandırmalara ilişkin bölümde; Vladislav Kakoulin, Güney Sibirya'daki İran kökenli yer adları; Polina Seren, Tuva'nın Tere-Khol Kozhuun bölgesinde gerçekleştirdiği alan araştırmalarında tespit ettiği, bir kısmı Türk dili kökenli, bir kısmı ise Moğolcadan ödünçlenen yer adları; Saadettin Yağmur Gömeç, Moğol tarihinde Kök Köl'ün Cengizli reisleri için anıtsal bir mezarlık hâline gelişi ve Cengiz Han'ın mezarının burada aranması; Tuğba Gökçe Balcı, Tabgaç tarihindeki önemli dağ ve su adlarının ortak kültür taşıyan coğrafyalardaki benzer adlarla ilişkisi; Reyhan Həbibli, Türk onomastiği açısından en zengin kaynaklardan biri olan Karabağ'daki su ve su kütleleri; Yulduz G'aniyeva, Termiz isminin kökeni ile bu şehrin dünya kültürüne katkıları; Naciye Ata Yıldız, yakın tarihte deprem felaketi yaşayan Hatay ilindeki ilçe ve mahalle adlarının leksik ve semantik yönleri; Faruk Söylemez, Malatya ile Adıyaman arasındaki Zerban, Ulubaba ve Abdulharap adlarının kökeni ve bu yerlerin etrafında gelişen inanç ritüelleri; Hüseyin Cılga, Sivas'ın Kangal ilçesindeki su kaynaklı yerleşim, arazi ve olay adları; Hikmet Öksüz ise dere olarak adlandırılan akarsuların Türk savunmasını güçlendirmedeki ve Rus ilerleyişini yavaşlatmadaki rolü üzerinde durmaktadır.

Yer adlarının tarihsel süreci ve kökenine ilişkin çalışmalarda; Kul-jamal Jamankulova, yer adlarının kökeninin uzun bir zaman dilimini kapsadığını ve toplum tarihi ile sosyo-ekonomik gelişmişlik koşullarıyla ilişkili olduğunu ortaya koyarak Tanrı Dağları'nın adının tarihini; Konuralp Ercilasun, Çin tarihî kaynaklarında Hun yer adlarının nasıl kaydedildiğini ve transkripsiyon uygulamalarından kaynaklanan zorlukları; Üçler Bulduk, İslam coğrafyacıları tarafından kaydedilen Oğuz Türklerine ait yer adlarının tespiti ve bunların Dede Korkut Kitabı'nda bulunan yer adlarıyla karşılaştırılmasını; Alaattin Aköz, erken Osmanlı tahrir defterleri verilerine dayanarak Konya merkezli kazalardaki kırsal yerleşim tiplerini; Sándor Papp, Osmanlılar tarafından inşa edilen ancak Macarca ad taşıyan Berkigât adlı kalenin (palankanın) inşa sürecini; Emine Dingec, Osmanlı İmparatorluğu'nda "Çingene" ve "Kıpti" olarak adlandırılan yer adları üzerinden

mekân ve kimlik arasındaki ilişkiyi; Hüseyin Muşmal, 1650–1750 yılları arasında Konya Kadı Sicillerinde yer alan su değirmenlerini ve bu değirmenlerin bulundukları mevkilerde toponimik etkilerini; Özlem Başarrı, 1888–1898 yılları arasında Anadolu kırsalında oluşturulan muhacir yerleşimlerini; Kemalettin Kuzucu, Sivas vilayeti örneğinde İttihat ve Terakki yönetimi tarafından ismi değiştirilen iskân birimlerini; Mehmet Hakan Özçelik ise Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte ulus-devlet anlayışı ve vatandaşlık politikaları doğrultusunda ismi değiştirilen yer adlarını ele almaktadır.

Mitoloji, folklor ve destanlara ilişkin çalışmalarda; Yaşar Çoruhlu, Türk mitolojisinde yer alan dikey evren anlayışı bağlamında “Gök ve Yer”in dünyanın iki temel bölümünü teşkil etmesi ve bu iki bölümden biri olan “toprak” unsurunun “su” unsuru ile birlikte “Toprak-Su” şeklinde ifade edilmesinin birçok yerleşim yerinin adlandırılmasındaki etkisi; Nasridin Nazarov, etnik tarihin bir kaynağı olarak Lakay folkloru ve bu folklorun Türk halklarının sanatıyla ilişkisi; Dinara Asakeeva, Manas Destanı’ndaki coğrafi imgelerin yeri ve taşıdığı anlam; Jenishgul Abdırasilova, destanda renk belirten yer adlarının geçtiği yerler ve günümüzde bu adların hangi coğrafyalarda yaşadığı; Kaliya Kulalieva, Manas destanının dört farklı versiyonunda geçen yer ve su adları; Pakizat Tengizbaykyzy Auesbayeva, Kazak halkının dağ, su, toprak ve yer adlarına ilişkin toponim efsaneler ve bu efsanelerde anlatılan tarihî olaylar; Gulaiym Urusova, Kırgız ve Altay destanlarında geçen yer adlarının karakteristik özellikleri; Aynur İbrahimova, Köroğlu-Göroğlu destanlarında “Çenlibel” adlı destansı mekânın konumunu ve bu mekânın Türk kültüründeki ortak yeri; Roza Konurbaeva ve Albina Rayimkyzy ise küçük destanlarda geçen yer adlarının niteliği ve önemi üzerine tespitlerini paylaşmaktadır.

Kitabın dil ve anlam bölümünde yer alan çalışmalarda; Ayşen İsmayilli, onomastik birimler arasında mikrotoponimlerin Karabağ bölgesi materyallerine dayalı yerini ve karakteristik özelliklerini; Saule Imanberdieva ile Merruert Egenberdi, insan-doğa ilişkisi bağlamında doğal olaylara gönderme yapan yer adlarının sözcüksel anlamlarını; Aziza Karibaeva ile Sholpan Kudyarova, Kazakistan’daki onomastik adların türlerini ve tarihsel gelişimini; Kanshaim Karabaeva, 1803–1857 yılları arasında yaşamış halk figürü ve Polonyalı etnograf Adolf Yanushkeevich’in Kazak bozkırıyla ilgili eserlerine yansıyan yer adlarını; Altyñjemał Nepesova, karşılaştırmalı olarak Türkmen Türkçesinde “suw” kökünden türetilmiş kelimelerin yapısal biçimlenişini; Kassım Balkiya, Türk dillerinde yer ve madde adlarının bilişsel doğasını ve anlamsal değerini; Cazgul Cakakova, “sarı” kelimesini içeren yer adlarının anlam alanını; Shanagat Szhalmakhanov ile Marina Maretbaeva, Kazak kabilelerinin soyağacı üzerine çalışan tarihçi, mühendis Mukhamedzhan Tynyshpayev’in eserlerindeki yer adlarına dair ifadeleri ve bunların anlamlarıyla ilgili analizlerini; Nergis Biray ise Türkiye ile Kaza-

kistan'daki yer adlarının oluşumunda organ adlarının kullanımını, bu adların anlam yapılarını ve aralarındaki benzerlikler ile farklılıkları işlemiştir.

Yer adlarının ayrılmaz bir parçası olan söz varlığına ilişkin çalışmalarda; Raushangul Avakova, Kaşgarlı Mahmud'un eserinde geçen coğrafi adlara dair materyallerin bilimsel analizini; Afaq Məmmədova, Türk oronimisinde yer alan tepe/tepek lekseminin dilbilimsel açıdan dünya toponim manzarasındaki tarihsel gelişimi ve alansal dağılımını; Zina İsmailova, Altay ve Kırgız dillerindeki yer adlarında görülen benzerliklerin eş zamanlı ve art zamanlı analizlerini; Guldarhan Smagulova, coğrafi adlarla ilişkili dilsel birimlerin anlamlarının sabitlenmesini ve bu bağlamda bazı tarihî olayların etno-kültürel ve dilsel boyutlarını; Magripa Yeskeeva, Kazak yer adlarında Eski Türk katmanını oluşturan su temelli adların oluşum özelliklerini, toposemantik gelişimini ve semiyotik yapılarını; Abdinabi Kadırov, Kırgızistan ile Altay Cumhuriyeti'ndeki yer adlarının kökensel yapılarını; Guliyım Bazaraliyeva, Kırgız yer adlarının Altay Dağları, Tuva ve diğer Türkçe konuşan halkların yer adlarıyla etnogenetik ilişkilerini; Jenishbek Duysheev ile Tattybu Abakirova ise Kırgızistan'daki Moğol menşeli yer adlarını konu etmektedir.

Yer adlarının edebî eserlere yansımaları konu alan çalışmalarda; Tagandurdy Bekjâýew, Mağtymguly'nun şiirlerinde geçen dağ ve su adlarını; Nurnisa Myrzabaeva, Kırgız edebiyatı ve kültüründe şair ve yazarların eserlerine yansıyan yer adlarını; Raushan Kurmangalieva, İlyas Zhansugurov'un "Zhetysu Resimleri" şiirindeki bir su tasvirini; Ayman Akynbekova ile Sapargul Naralieva, XIX. yüzyıl Kırgız yazılı edebiyatının kurucusu Moldo Niyaz'ın şiirlerinde geçen kara ve su adlarının fonetik, leksikal ve gramer özelliklerindeki değişimini; Erol Ülgen ise, Kırşehir'deki Kılıç-özü Çayı'nın Baran Dağları eteklerinden başlayarak Kızılırmak'a ulaşan güzergâhını ve bu çay hakkında yazılmış şiir, türkü ve manilerin ortak özelliklerini tahlil etmektedir.

Yer adlarının kültür ve kimlikle ilişkisini ele alan çalışmalarda; Ali Turdugulov, Türk halklarının etnokültürel gelenekleri bağlamında dil ve edebiyatın korunması ve aktarımı sorunlarını; Venera Turatbek kızı, Kırgız dünya görüşünün toprak, su ve dağ adlarına yansımaları; Tolgonay Sydykova, yer adlarının yüzyıllardır belirlenme sürecini ve Manas destanındaki yerini ve günümüzdeki kullanımını; Husniyya Chobanova, Abdal ve Tuba aşiretleri temelinde oluşan yer adlarını; Kalipa Atemova, Elmira Zulpykharova ve Gulzada Atemova, gelecek nesillerin eğitiminde toprak ve su kaynaklarının tarihsel önemini; Türkan Erdoğan ise Denizli'deki kentsel yerleşim süreci ile mahalle adlarının kimlik ve kültür sosyolojisi bağlamındaki anlamlarını incelemektedir.

Yer adlarının inanç ve sembollerle ilişkisini konu alan çalışmalarda; Fikret Türkmen ile Janagül Sametova, yer ve su adlarının verilisinde inanç-

ların, renklerin ve sayıların etkisini ve bu üç unsurun adlandırmalarda nasıl kullanıldığını; Saatkan Narkulova, kutsal toprak ve sularla ilgili yer adlarının dil eğitiminde deneme yazma yoluyla alınış tarzını; Sadullah Gülten, arşiv belgeleri ve menâkıbnameler gibi kaynaklara dayanarak Etyemez adının kökeni, inançsal özellikleri, Anadolu'daki faaliyetleri ve Alevi-Bektaşî topluluklarıyla ilişkisini; Gulvira Darmenova, Kazak, Tuva ve Hakas bölgelerinde renk adlarıyla bağlantılı yer adlarının sistemleşmesini ve kapsamlı analizini; Cemal Çetin ise 17. ve 18. yüzyıla ait Konya Kadı Sicilleri'nde yer adlarında renklerin anlamını ve kullanımını ele almaktadır.

Yer adlarının çevre ve toplumla ilişkisini inceleyen çalışmalarda; Doğan Yörük, 16. yüzyılda Konya, Aksaray ve Ereğli ilçelerinde yer adlarının belirlenmesinde topografyanın etkisi; Ulanbek Najimidinov ile Gulbarchin Ormoshova, Kırgızistan coğrafyasının güney kesiminde yerel floranın yer adlarına yansıması; Alaida Tailakova ile Nurila Marasulova, Kırgızistan'daki yer adlarıyla ilgili etnik-ekolojik sorunlar, "etnik ekolojik yer adları" kavramı ve oluşum sorunu; Roza Toksonalieva, Kırgızistan'da etnoturizmin hızla gelişmesinde önemli rol oynayan göllerin adları ve özellikleri; Jyldyz Omurzakova ile Mira Muratalieva ise Bişkek şehri bağlamında yer adlarının kökenleri ve zaman içindeki değişimi üzerinde durmaktadır.

Yukarıda kısaca özetlenen 73 makalenin, Altay halklarında yer ve su adları kültürünü farklı açılardan ele alması dikkat çekicidir. Bu nedenle, sempozyuma bildirileriyle katkıda bulunan ve böylesine önemli bir kitabın bilim dünyasına kazandırılmasını sağlayan meslektaşlarımıza ne kadar teşekkür etsek azdır.

Bu sempozyumun gerçekleşmesinde desteklerini esirgemeyen kurum ve kuruluşların adlarını burada şükranla anmak isteriz. Bu bağlamda, Altayist akademisyenler olarak sempozyuma ev sahipliği yapan Al-Farabi Üniversitesi Rektörlüğüne teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca, daha önceki sempozyumlarda olduğu gibi, bu etkinliğin gerçekleşmesine katkı sağlayan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ile Türk Dünyası Belediyeler Birliği'ne (TDBB) şükranlarımızı iletiriz. Destek ve ilgisini esirgemeyen Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı'na da teşekkür etmek bizim için bir borçtur. Bunun yanı sıra, eserin titizlikle basılması ve bilim dünyasına sunulması için büyük emek harcayan Türk Dünyası Belediyeler Birliği'ne ne kadar teşekkür etsek azdır.

Editörler